

IJTIMOYIY TADBIRKORLIKDA SOLIQ YONDASHUVLARINING TARMOQLAR KESIMIDAGI XUSUSIYATLARI

Yerjanov Shohrux Kabil o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Bank moliya akademiyasi
magistratura bosqichi tinglovchisi

Anotatsiya: Mazkur maqolada ijtimoiy tadbirkorlik faoliyatini soliqqa tortishda tarmoqlar kesimidagi xususiyatlar chuqur tahlil qilinadi. Xususan, ta'lim, sog'liqni saqlash, ekologiya, bandlik va boshqa ijtimoiy sohalarda faoliyat yuritayotgan ijtimoiy tadbirkorlar uchun soliq yondashuvlarining qanday farqlanishi, amaliyotdagi muammolar va ularni hal etish yo'llari ko'rib chiqiladi. Turli tarmoqlardagi soliq yondashuvlariga oid xorijiy tajriba bilan O'zbekiston amaliyoti solishtirilib, har bir soha uchun mos soliq strategiyalarini ishlab chiqish bo'yicha takliflar bildiriladi.

Kalit so'zlar: ijtimoiy tadbirkorlik, soliq yondashuvi, tarmoqlar kesimi, soliq imtiyozlari, sog'liqni saqlash, ta'lim, ekologik tadbirkorlik, ijtimoiy innovatsiyalar, soliq siyosati.

Ijtimoiy tadbirkorlik bugungi kunda jamiyatdagi ijtimoiy muammolarning yechimida muhim vositalardan biri bo'lib bormoqda. Ushbu faoliyat turining asosiy maqsadi daromad olishdan tashqari, ijtimoiy adolat, imkoniyatlar tengligi, aholining ehtiyojmand qatlamlarini qo'llab-quvvatlash kabi vazifalarni amalga oshirishdir. Bunday tadbirkorlik faoliyatining iqtisodiy barqarorligini ta'minlashda soliqqa oid yondashuvlar katta ahamiyat kasb etadi. Biroq, ijtimoiy tadbirkorlik universal model bo'lmay, turli tarmoqlarda o'ziga xos shakllarda namoyon bo'ladi.

Masalan, ta'lim sohasidagi ijtimoiy korxona bilan sog'liqni saqlash yoki ekologik yo'nalishda faoliyat yuritayotgan tadbirkorlar faoliyati mazmunan va moliyaviy jihatdan farqlanadi. Shuning uchun ularni soliqqa tortish masalasi ham bir xil yondashuv bilan hal etilmasligi lozim. Har bir tarmoqning iqtisodiy rentabelligi, ijtimoiy ahamiyati va xizmatlar hajmidan kelib chiqib, moslashtirilgan soliq siyosati zarurdir.

Ushbu maqolada aynan mana shu yo'nalish – ijtimoiy tadbirkorlik faoliyatida soliq yondashuvlarining tarmoqlar kesimidagi farqlari hamda ularni tartibga solishda mavjud amaliyot va takliflar chuqur o'rganiladi. Shu bilan birga, soliq yondashuvlarini takomillashtirish orqali ijtimoiy tadbirkorlik rivojini rag'batlantirish yo'llari tahlil qilinadi.

Ijtimoiy tadbirkorlik turli sohalarda faoliyat yuritadigan subyektlar orqali amalga oshiriladi. Har bir tarmoqning o'ziga xos iqtisodiy, huquqiy va ijtimoiy jihatlari mavjud bo'lganligi bois ularni soliqqa tortishda yagona yondashuv samara bermasligi mumkin. Shu sababli soliq siyosati ijtimoiy tadbirkorlik faoliyatining soha va yo'nalishlariga qarab differentsiallashgan bo'lishi zarur. Masalan, ta'lim yo'nalishidagi ijtimoiy tadbirkorlikda asosiy faoliyat maktabgacha, maktab va kasb-hunar ta'limi xizmatlarini taqdim etishdan iborat bo'lib, ushbu sohada foyda olish imkoniyati cheklangan. Shu bois bunday subyektlar uchun soliq yengilliklari, subsidiya va grantlar muhim rol o'ynaydi.

Sog'liqni saqlash yo'nalishidagi ijtimoiy tadbirkorlar esa ko'pincha past daromadli qatlamlarga mo'ljallangan tibbiy xizmatlar ko'rsatadi. Bunday faoliyat ijtimoiy jihatdan nihoyatda muhim bo'lishiga qaramay, yuqori darajadagi moliyaviy sarmoya, litsenziyalash, kadrlar malakasi kabi omillarga tayanadi. Shu sababli ushbu yo'nalishdagi ijtimoiy tadbirkorlik subyektlari uchun soliqqa tortishda mavjud qat'iy talablar yengillashtirilib, ularni ro'yxatdan o'tkazish va deklaratsiya topshirish tartibi soddalashtirilishi maqsadga muvofiq. Bu esa ularga ko'proq resurslarni asosiy faoliyatga yo'naltirish imkonini beradi.

Ekologik tadbirkorlik sohasida esa soliq siyosatining rag'batlantiruvchi mexanizmlari muhim ahamiyat kasb etadi. Atrof-muhitni muhofaza qilish, chiqindilarni qayta ishlash, yashil texnologiyalarni joriy qilish kabi faoliyatlar ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lsa-da, ular ko'p hollarda yuqori operatsion xarajatlarga duch keladi. Shu nuqtayi nazardan qaraganda, ekologik yo'nalishdagi ijtimoiy tadbirkorlar uchun soliq imtiyozlari, nol stavkali QQS, mol-mulk solig'idan ozod etish, foyda solig'i bo'yicha kechiktirishlar belgilanishi ularning faoliyatini moliyaviy jihatdan barqarorlashtiradi. Bundan tashqari, ayollarni, nogironligi bo'lgan shaxslarni yoki boshqa ijtimoiy himoyaga muhtoj guruhlarni ish bilan ta'minlashga qaratilgan ijtimoiy tadbirkorlik faoliyati uchun alohida soliq yondashuvlari zarur. Bunday subyektlar ko'pincha yuqori rentabellikka ega bo'lmagan, lekin katta ijtimoiy ahamiyatga ega faoliyat bilan shug'ullanishadi. Ular uchun ijtimoiy sug'urta badallarini kamaytirish, yollangan xodimlar soniga qarab soliq yengilliklarini berish kabi mexanizmlarni joriy etish mumkin.

Xorijiy tajribaga nazar tashlaydigan bo'lsak, masalan, Buyuk Britaniyada ijtimoiy tadbirkorlikni targ'ib qiluvchi tashkilotlar uchun maxsus "social enterprise" maqomi mavjud bo'lib, ular uchun alohida soliq va hisobot mexanizmlari ishlab chiqilgan. Germaniyada esa nogironlar bandligi bilan shug'ullanuvchi ijtimoiy korxonalar soliqdan qisman ozod etilgan. O'zbekistonda esa so'nggi yillarda ijtimoiy

tadbirkorlikni tartibga solish va qo'llab-quvvatlash borasida bir qancha huquqiy-huquqiy hujjatlar qabul qilingan bo'lsa-da, soliq siyosatining tarmoqlarga mos differensiallashuvi hali to'liq shakllanmagan.

Ushbu kontekstdan kelib chiqib, ijtimoiy tadbirkorlik subyektlarini turkumlashda ularning faoliyat sohasi va ijtimoiy ta'sir darajasi hisobga olinishi lozim. Soliq siyosatida esa bunday farqlanishga asoslangan moslashuvchan yondashuvlar qo'llanishi, xususan, har bir tarmoq bo'yicha alohida soliq rejimlari ishlab chiqilishi lozim. Bu esa, bir tomondan, davlat byudjetiga tushumlarni muvozanatli saqlagan holda, boshqa tomondan, ijtimoiy masalalarning yechimiga tadbirkorlik mexanizmlari orqali hissa qo'shishni rag'batlantiradi.

Ijtimoiy tadbirkorlikning asosiy vazifasi bu jamiyatdagi muhim ijtimoiy muammolarga yechim topish uchun innovatsion yondashuv asosida yaratilgan iqtisodiy faoliyat bo'lib, uning samarali rivojlanishida davlat tomonidan ko'rsatiladigan moliyaviy va soliq yengilliklari muhim o'rin egallaydi. Turli tarmoqlarda faoliyat yurituvchi ijtimoiy tadbirkorlik subyektlari uchun yagona soliq yondashuvi emas, balki ularning sohaga oid xususiyatlariga mos differensial soliq mexanizmlari zarur. Masalan, ta'lim, sog'liqni saqlash, ekologiya, gender tengligi yoki nogironlar bandligi bilan shug'ullanayotgan subyektlar uchun soliq yuklamalarini kamaytirish nafaqat ularning iqtisodiy barqarorligiga, balki jamiyatdagi muhim ijtimoiy ehtiyojlarning qondirilishiga ham xizmat qiladi.

Xorijiy davlatlar tajribasi shuni ko'rsatmoqdaki, ijtimoiy tadbirkorlikni soliqqa tortishda maxsus yondashuvlar, "ijtimoiy korxona" maqomi, alohida hisobot shakllari va nazorat mexanizmlari muhim rol o'ynaydi. O'zbekistonda esa bu borada dastlabki huquqiy zamin yaratilgan bo'lsa-da, hali ko'plab me'yoriy hujjatlarni ishlab chiqish va amaliyotga tatbiq etish zarur. Soliq siyosatini sektorlar kesimida tahlil qilish orqali iqtisodiy samaradorlikni oshirish bilan birga, ijtimoiy adolat tamoyillarini ham qaror toptirish mumkin.

Shu nuqtai nazardan, davlat tomonidan ijtimoiy tadbirkorlik subyektlari uchun soliq yengilliklarini tizimli asosda ishlab chiqish, tarmoq xususiyatlarini hisobga olgan holda individual yondashuvlarni belgilash, soliqqa oid ma'lumotlarning shaffofligini ta'minlash va ularni muntazam monitoring qilib borish ijtimoiy iqtisodiy taraqqiyotning muhim omillaridan biri bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Ўзбекистон Республикасининг Солиқ кодекси (амалдаги таҳрири). – Т.: “Адолат”, 2024.

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 11 мартдаги ПҚ–183-сон қарори “Ижтимоий тадбиркорликни ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”.
3. Akhmedov A., Ijtimoiy tadbirkorlikning nazariy asoslari. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2022.
4. Хасанова Н. Ижтимоий тадбиркорлик: моҳияти ва амалий жиҳатлари. // Иқтисодий тадқиқотлар журналі, 2023, №4.
5. Ислотов Ш. Ижтимоий корхоналар ва уларга солиқ имтиёзлари. – Т.: Бизнес ва ҳуқуқ, 2023.
6. Kerlin, J. (2017). “Social Enterprise in the United States and Europe: Understanding and Learning from the Differences”.
7. Defourny, J., & Nyssens, M. (2010). Conceptions of social enterprise and social entrepreneurship in Europe and the United States: Convergences and divergences.
8. The World Bank (2021). “Doing Business in Uzbekistan”.
9. European Commission (2022). “Social Economy Action Plan”.
10. UNDP Uzbekistan. (2023). “Innovatsion ijtimoiy tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash mexanizmlari”.
11. Salikhova G. (2021). “Soliq yengilliklari va ularning kichik biznesga ta’siri”.
12. Qodirova M. Ijtimoiy innovatsiyalar va ularning soliqqa oid mexanizmlari. // Iqtisodiyot va innovatsiyalar, 2022.

